

**Керівникові Секретаріату
Конституційного Суду України
БЕСЧАСТНОМУ В.М.**

Шановний Вікторе Миколайовичу!

У Конституційному Суді України відкрито конституційне провадження у справі за конституційним поданням Верховного Суду щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини другої статті 3 та підпункту 5 пункту 3 частини другої статті 4 Закону України „Про судовий збір“ від 8 липня 2011 року № 3674-VI.

Для забезпечення повного й об'єктивного розгляду справи та відповідно до § 43 Регламенту Конституційного Суду України прошу Вас дати доручення відповідному підрозділу Секретаріату Конституційного Суду України підготувати аналітичний висновок з питань, порушених у конституційному поданні.

З повагою

суддя-доповідач

Оксана ГРИЦУК



Судді
Конституційного Суду України

Оксані ГРИЩУК

Шановна Оксано Вікторівно!

На виконання Вашого доручення від 21 жовтня 2025 року № 21/4575 відділом юридичного аналізу конституційних подань та конституційних звернень Управління опрацювання конституційних подань та конституційних звернень Правового департаменту Секретаріату Конституційного Суду України підготовлено Висновок на конституційне подання Верховного Суду щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини другої статті 3 та підпункту 5 пункту 3 частини другої статті 4 Закону України „Про судовий збір“ від 8 липня 2011 року № 3674–VI зі змінами.

Додаток: Висновок на 15 арк. в 1 прим.

З повагою

керівник Секретаріату

Віктор БЕСЧАСТНИЙ



ВИСНОВОК

на конституційне подання Верховного Суду щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини другої статті 3 та підпункту 5 пункту 3 частини другої статті 4 Закону України „Про судовий збір“ від 8 липня 2011 року № 3674–VI зі змінами

I. Короткий зміст конституційного подання

Суб'єкт права на конституційне подання – Верховний Суд – звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням¹ щодо перевірки на відповідність частині першій статті 8, частинам першій, другій статті 55, статті 129-1 Конституції України приписів частини другої статті 3 та підпункту 5 пункту 3 частини другої статті 4 Закону України „Про судовий збір“ від 8 липня 2011 року № 3674–VI зі змінами² (далі – Закон).

¹ Вх. № 04/374 від 30 вересня 2025 року.

² Частиною другою статті 3 Закону № 3674 встановлено, що судовий збір не справляється за поданням:

1) заяви про перегляд Верховним Судом судового рішення у разі встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні справи судом;

2) заяви про зміну чи встановлення способу, порядку і строку виконання судового рішення;

3) заяви про поворот виконання судового рішення;

4) заяви про винесення додаткового судового рішення;

5) заяви про розірвання шлюбу з особою, визнаною в установленому законом порядку безвісно відсутньою;

6) заяви про встановлення факту каліцтва, якщо це необхідно для призначення пенсії або одержання допомоги за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням;

7) заяви про встановлення факту смерті особи, яка пропала безвісти за обставин, що загрожували їй смертю або дають підстави вважати її загиблою від певного нещасного випадку внаслідок надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру;

8) заяви про надання особі психіатричної допомоги в примусовому порядку;

9) заяви про обов'язкову госпіталізацію до протитуберкульозного закладу;

10) заяви про видачу обмежувального припису;

11) позовної заяви про відшкодування шкоди, заподіяної особі незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування, їх посадовою або службовою особою, а так само незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури або суду;

12) заяви, апеляційної та касаційної скарги про захист прав малолітніх чи неповнолітніх осіб;

13) клопотання про визнання і виконання рішення іноземного суду відповідно до міжнародного договору України, згоду на обов'язковість якого надано Верховною Радою України та яким не передбачено плату під час звернення до суду, подання апеляційної та касаційної скарги у таких справах;

14) заяви про встановлення факту смерті особи, яка загинула або пропала безвісти в районах проведення воєнних дій або антитерористичних операцій та здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях;

15) позовної заяви у справах про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави;

16) позовної заяви, апеляційної скарги у справах про тимчасове обмеження права громадян України на виїзд за межі території України;

17) позовної заяви, апеляційної скарги у справах про заборону політичної партії, анулювання реєстраційного свідоцтва політичної партії;

18) позовних заяв та заяв Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення у період дії воєнного стану в Україні або окремих її місцевостях;

19) апеляційної та касаційної скарги на ухвалу суду, постановлену за результатами розгляду скарги на рішення, дії чи бездіяльність державного виконавця або іншої посадової особи органу державної виконавчої служби, або приватного виконавця під час виконання судового рішення.

Відповідно до підпункту 5 пункту 3 частини другої статті 4 Закону № 3674 ставки судового збору встановлюються у таких розмірах: за подання до адміністративного суду апеляційної і касаційної скарги на



Верховний Суд стверджує, що оспорювані положення Закону суперечать наведеним нормам Конституції України, оскільки уможливають **справляння судового збору за подання апеляційної та касаційної скарги на ухвали суду, постановлені у порядку судового контролю за виконанням судових рішень в адміністративних справах**. У справі, яку Верховний Суд вважає аналогічною, Конституційний Суд України визнав неконституційними положення частини другої статті 3 та підпункту 9 пункту 1 частини другої статті 4 Закону в тім, що вони **уможливають справляння судового збору під час подання апеляційної і касаційної скарги на ухвалу суду, постановлену за результатами розгляду скарги на рішення, дію або бездіяльність державного виконавця чи іншої посадової особи органу державної виконавчої служби або приватного виконавця під час виконання судового рішення, ухваленого відповідно до Цивільного процесуального кодексу України (Рішення від 13 травня 2024 року № 6-р(П)/2024).**

На підтвердження своєї позиції суб'єкт права на конституційне подання покликається на норми Конституції України, Закону, юридичні позиції Конституційного Суду України, викладені у рішеннях від 30 січня 2003 року № 3-рп/2003, від 13 грудня 2012 року № 18-рп/2012, від 23 листопада 2018 року № 10-р/2018, від 15 травня 2019 року № 2-р(П)/2019, від 17 червня 2020 року № 4-р(П)/2020, від 24 червня 2020 року № 6-р(П)/2020, від 6 квітня 2022 року № 2-р(П)/2022, від 1 березня 2023 року № 2-р(П)/2023, від 19 квітня 2023 № 4-р(П)/2023, від 13 травня 2024 року № 6-р(П)/2024, статтю 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод 1950 року, рішення Європейського суду з прав людини у справах: P.G. and J.H. v. The United Kingdom від 25 вересня 2001 року (заява № 44787/98), Luciano Rossi v. Italy від 15 листопада 2002 року (заява № 30530/96), Apostol v. Georgia від 28 листопада 2006 року (заява № 40765/02) та рішення судів системи судоустрою України.

II. Аналіз конституційного подання

Аналіз конституційного подання, відповідних приписів Конституції України та законодавства України, наукової юридичної літератури, юридичних позицій Конституційного Суду України, практики судів системи судоустрою України, міжнародних актів, практики Європейського суду з прав людини в аспекті питання, порушеного у конституційному поданні, на нашу думку, дає підстави стверджувати про таке.

ухвалу суду; заяви про приєднання до апеляційної чи касаційної скарги на ухвалу суду, – 1 розмір прожиткового мінімуму для працездатних осіб.

1. Щодо предмета дослідження

Суб'єкт права на конституційне подання оспорує окремі приписи Закону, а саме: частину другу статті 3 (якою визначено перелік заяв, за подання яких судовий збір не справляють) та підпункту 5 пункту 3 частини другої статті 4 (відповідно до якого розмір ставки судового збору за подання до адміністративного суду апеляційної і касаційної скарги на ухвалу суду; заяви про приєднання до апеляційної чи касаційної скарги на ухвалу суду становить 1 розмір прожиткового мінімуму для працездатних осіб) безпосередньо в тім, що вони уможливлють справляння судового збору за подання апеляційної скарги та касаційної скарги на ухвали суду, постановлені в порядку статей 382 і 383 Кодексу адміністративного судочинства України³ (далі – Кодекс).

³ Стаття 382. Заява про зобов'язання подати звіт про виконання судового рішення

1. Суд, який розглянув адміністративну справу як суд першої інстанції і ухвалив судове рішення, за письмовою заявою особи, на користь якої ухвалено судове рішення і яка не є суб'єктом владних повноважень, або за власною ініціативою може зобов'язати суб'єкта владних повноважень, не на користь якого ухвалено судове рішення, подати у встановлений судом строк звіт про виконання судового рішення.

В адміністративних справах з приводу обчислення, призначення, перерахунку, здійснення, надання, одержання пенсійних виплат, соціальних виплат непрацездатним громадянам, виплат за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням, виплат та пільг дітям війни, інших соціальних виплат, доплат, соціальних послуг, допомоги, захисту та пільг за письмовою заявою заявника суд зобов'язує суб'єкта владних повноважень, не на користь якого ухвалено судове рішення, подати звіт про виконання судового рішення.

2. У заяві зазначається ідентифікатор для повного доступу до інформації про виконавче провадження (за наявності).

3. Якщо судове рішення набрало законної сили, то відсутність матеріалів судової справи у зв'язку з їх витребуванням судом апеляційної або касаційної інстанції не перешкоджає розгляду заяви, крім випадку зупинення виконання судового рішення судом касаційної інстанції або зупинення виконавчого провадження.

4. Відсутність виконавчого провадження з примусового виконання судового рішення не перешкоджає розгляду заяви.

5. За письмовою заявою заявника суд під час ухвалення рішення суду може зобов'язати суб'єкта владних повноважень, не на користь якого ухвалено таке рішення, подати звіт про його виконання.

Перебіг строку для подання звіту починається з дня набрання законної сили рішенням суду.

Заява, передбачена абзацом першим цієї частини, може бути подана не пізніше завершення судових дебатів, а якщо справа розглядається в порядку спрощеного позовного провадження - не пізніше тридцяти днів з дня відкриття провадження у справі.

6. Суд під час ухвалення рішення суду за власною ініціативою може зобов'язати суб'єкта владних повноважень, не на користь якого ухвалено таке рішення, подати у встановлений судом строк звіт про виконання рішення суду, якщо суд допускає його негайне виконання.

Стаття 383. Визнання протиправними рішень, дій чи бездіяльності, вчинених суб'єктом владних повноважень - відповідачем на виконання рішення суду

1. Особа-позивач, на користь якої ухвалено рішення суду, має право подати до суду першої інстанції заяву про визнання протиправними рішень, дій чи бездіяльності, вчинених суб'єктом владних повноважень - відповідачем на виконання такого рішення суду, або порушення прав позивача, підтверджених таким рішенням суду.

2. У такій заяві зазначаються:

- 1) найменування адміністративного суду, до якого подається заява;
- 2) ім'я (найменування) позивача, поштова адреса, а також номер засобу зв'язку, адреса електронної пошти (за наявності), відомості про наявність або відсутність електронного кабінету;
- 3) ім'я (найменування) відповідача, посада і місце служби посадової чи службової особи, поштова адреса, а також номер засобу зв'язку, адреса електронної пошти, якщо вони відомі;
- 4) ім'я (найменування) третіх осіб, які брали участь у розгляді справи, поштова адреса, номер засобу зв'язку, адреса електронної пошти, якщо вони відомі;
- 5) номер адміністративної справи;
- 6) відомості про набрання рішенням законної сили та про наявність відкритого касаційного провадження;
- 7) інформація про день пред'явлення виконавчого листа до виконання;
- 8) інформація про хід виконавчого провадження;

Зауважимо, що відповідно до статті 381-1 Кодексу судовий контроль за виконанням судових рішень в адміністративних справах здійснює суд, який розглянув справу як суд першої інстанції (частина перша); *суд може здійснювати судовий контроль за виконанням судового рішення у порядку, встановленому статтями 287, 382 – 382-3 і 383 цього Кодексу (частина друга).*

Отже, до процесуальних заходів, які суд уповноважений здійснювати у межах судового контролю за виконанням судового рішення (окрім виокремлених заявником дій, що впливають зі статей 382 та 383 Кодексу), також належить реалізація відповідних процедур, регламентованих статтями 287, 382-1, 382-2 та 382-3 Кодексу. Водночас, ураховуючи визначений суб'єктом права на конституційне подання предмет та обсяг конституційного контролю, подальший аналіз оспорюваних приписів Закону здійснюватиметься у взаємозв'язку саме з приписами статей 382 і 383 Кодексу в аспекті запровадженого регулювання, яке обумовлює потребу сплати судового збору за подання апеляційної та касаційної скарги на ухвалу суду у випадку здійснення судового контролю за виконанням судових рішень в адміністративних справах.

2. Щодо нормативних засад справляння судового збору

2.1. За змістом пункту 14 частини першої статті 92 Конституції України повноваження з унормування судочинства має Верховна Рада України.

Конституційний Суд України у Рішенні від 20 січня 2025 року № 2-р(П)/2025 констатував, що „<...> саме в законі має бути встановлений порядок визначення ставки судового збору <...>“ (*абзац четвертий підпункту 4.11 пункту 4 мотивувальної частини; абзац перший підпункту 5.3 пункту 5 мотивувальної частини*); „низкою законів було запроваджено вимогу сплати судового збору як одну з умов доступу до суду. Основною метою встановлення судового збору було визначено забезпечення здійснення

9) документ про сплату судового збору, крім випадків, коли його не належить сплачувати за подання відповідної заяви;

10) перелік документів та інших матеріалів, що додаються.

3. На підтвердження обставин, якими обґрунтовуються вимоги, позивач зазначає докази, про які йому відомо і які можуть бути використані судом.

До заяви додаються докази її надсилання іншим учасникам справи.

4. Заяву, зазначену у частині першій цієї статті, може бути подано протягом десяти днів з дня, коли позивач дізнався або повинен був дізнатися про порушення своїх прав, свобод чи інтересів, але не пізніше дня завершення строку пред'явлення до виконання виконавчого листа, виданого за відповідним рішенням суду.

5. У разі відповідності заяви вимогам, зазначеним у цій статті, вона підлягає розгляду та вирішенню в порядку письмового провадження або в судовому засіданні на розсуд суду протягом десяти днів з дня її отримання. Неприбуття в судові засідання осіб, які були належним чином повідомлені, не перешкоджає розгляду такої заяви.

У разі невідповідності заяви вказаним вище вимогам, а також у разі подання заяви особою, яка відповідно до частини шостої статті 18 цього Кодексу зобов'язана зареєструвати електронний кабінет, але не зареєструвала його, така заява ухвалою суду, прийнятою в порядку письмового провадження, повертається заявнику. Така ухвала суду може бути оскаржена.

6. За відсутності обставин протиправності відповідних рішень, дій чи бездіяльності суб'єкта владних повноважень - відповідача та порушення ним прав, свобод, інтересів особи-позивача суд постановляє ухвалу про залишення заяви без задоволення, яка може бути оскаржена в порядку, встановленому статтею 294 цього Кодексу. За наявності підстав для задоволення заяви суд постановляє ухвалу в порядку, передбаченому статтею 249 цього Кодексу.

судочинства та функціонування органів судової влади“ (абзац шостий підпункту 4.7 пункту 4 мотивувальної частини).

Чинне законодавство регламентує, що судовий збір є збором, що справляється на всій території України за подання заяв, скарг до суду, за видачу судами документів, а також у разі ухвалення окремих судових рішень, передбачених Законом, і є джерелом формування спеціального фонду Державного бюджету України в частині доходів, що спрямовується, зокрема, на забезпечення здійснення судочинства та функціонування органів судової влади (речення перше частини першої статті 1, частини перша, третя статті 9 Закону; пункт 5 частини третьої статті 29, пункт 5 частини четвертої статті 30 Бюджетного кодексу України).

Закон визначає правові засади справляння судового збору, платників, об'єкти та розміри ставок судового збору, порядок сплати, звільнення від сплати та повернення судового збору (преамбула Закону).

Об'єкти справляння судового збору та розміри його ставок визначені у статтях 3 та 4 Закону. Із приписів пункту 9 частини другої статті 383 Кодексу також випливає обов'язок сплати судового збору за заявою про визнання протиправними рішень, дій чи бездіяльності, вчинених суб'єктом владних повноважень – відповідачем на виконання такого рішення суду, або порушення прав позивача, підтверджених таким рішенням суду. При цьому у приписах статті 382 Кодексу не йдеться про потребу сплати судового збору.

Отже, обов'язок сплати судового збору унормовано не лише приписами Закону, а й окремими нормами Кодексу, зокрема, пунктом 9 частини другої статті 383 Кодексу. Проте ні приписами Кодексу, ні положеннями Закону не визначено розмір ставки судового збору за подання заяв про встановлення судового контролю за виконанням судового рішення. Відтак можна стверджувати про відсутність встановлених законодавством ставок судового збору за звернення до суду в порядку статей 382 та 383 Кодексу із заявою щодо зобов'язання подати звіт про виконання судового рішення, а також із заявою про визнання протиправними рішень, дій чи бездіяльності, вчинених суб'єктом владних повноважень – відповідачем на виконання рішення суду, або порушення прав позивача, підтверджених рішенням суду.

На нашу думку, відсутність законодавчо встановленої ставки судового збору хоча і не звільняє особу від обов'язку справляння судового збору, проте на практиці унеможлиблює його виконання. Така позиція віднайшла підтвердження у практиці національних судів системи судоустрою адміністративної юрисдикції.

Так, у постанові Першого апеляційного адміністративного суду від 20 травня 2025 року (справа № 200/7647/24) виснувано, що „за відсутності законодавчо встановлених ставок судового збору за звернення до суду із заявою про встановлення контролю за виконанням судового рішення на підставі ст. 383 КАС України, на позивача не поширюється обов'язок сплати судового збору за звернення до суду з такою заявою.

Аналогічний висновок викладено Верховним Судом в постанові від 05 травня 2022 року у справі № 520/9769/19 у подібних правовідносинах щодо відсутності законодавчо встановлених ставок судового збору за звернення до суду із заявою про встановлення контролю за виконанням судового рішення на підставі ст. 383 КАС України⁴.

В аспекті відсутності обов'язку сплати судового збору за подання заяви щодо зобов'язання подати звіт про виконання судового рішення судова практика також є цілком усталеною. Суди послідовно обстоюють позицію того, що Законом передбачено виключний перелік процесуальних заяв, за подання до суду яких справляється судовий збір, і заява про встановлення судового контролю, подана в порядку статті 382 Кодексу, до такого переліку не належить⁴.

Конституційний Суд України у Рішенні від 13 травня 2024 року № 6-р(II)/2024 виснував, що, „оскільки у держави є позитивний обов'язок виконати судові рішення, подання особою, на користь якої ухвалено таке рішення, скарги відповідно до статті 447 ЦПК України спрямоване на забезпечення належного виконання судового рішення, а оскарження ухвали суду за наслідками розгляду такої скарги – на уможливлення запобігти негативним наслідкам судової помилки, якщо така мала або могла мати місце. Відповідно, під час урегулювання законодавцем питань, пов'язаних зі сплатою судового збору у вказаній категорії справ, пріоритетним для держави має бути забезпечення конституційної гарантії права кожного на доступ до суду, виконання судового рішення як невіддільного складника цього права.

Законодавець, визначаючи справляння судового збору, має чинити за принципом справедливості, не допускаючи, щоб остаточне, обов'язкове до виконання судові рішення залишалося невиконаним“ (*абзаци другий, третій підпункту 4.4 пункту 4 мотивувальної частини*).

Отже, з огляду на приписи статті 3 Конституції України, згідно з якими права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави; утвердження та забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави, а також ураховуючи юридичну позицію Конституційного Суду України щодо встановлення порядку визначення ставки судового збору *саме в законі*, можна констатувати, що Основний Закон України зобов'язує законодавця встановлювати нормативне регулювання судового збору таким чином, щоб це сприяло ефективному захисту та реалізації прав і свобод людини та їх гарантій.

Ураховуючи наведене вважаємо, що оскільки справляння судового збору за звернення до суду із заявою про встановлення контролю за виконанням судового рішення на підставі статті 382 Кодексу законодавством не передбачено, а також зважаючи, що Закон не визначає ставок судового збору за звернення до суду із заявами про встановлення контролю за виконанням судового рішення на підставі статей 382 та 383 Кодексу, однозначним є висновок про відсутність у особи, на користь якої ухвалено судові рішення, обов'язку зі сплати судового збору у випадку реалізації права на звернення із такими заявами до суду.

⁴ Постанова П'ятого апеляційного адміністративного суду від 14 квітня 2025 року у справі № 400/1793/24.

2.2. Щодо сплати судового збору за подання до адміністративного суду, зокрема, апеляційної і касаційної скарги на ухвалу суду, то згідно з підпунктом 5 пункту 3 частини другої статті 4 Закону ставка судового збору становить 1 розмір прожиткового мінімуму для працездатних осіб.

Конституційний Суд України у Рішенні від 13 травня 2024 року № 6-р(П)/2024 зазначив: „ураховуючи, що за подання до суду першої інстанції скарги на рішення, дію або бездіяльність державного виконавця чи іншої посадової особи органу державної виконавчої служби або приватного виконавця не встановлено справляння судового збору, Конституційний Суд України зазначає, що обов'язок сплати судового збору за подання апеляційної і касаційної скарги на ухвалу суду першої інстанції, визначений приписом статті 4 Закону, не можна вважати зрозумілим і справедливим елементом механізму контролю за виконанням судового рішення як невіддільного складника права на доступ до суду“ (абзац п'ятий підпункту 4.3 пункту 4 мотивувальної частини).

Отже, є підстави стверджувати, що за відсутності законодавчо встановленого порядку справляння судового збору (як в частині обов'язку сплатити судовий збір, так і в частині встановлення розміру ставки) за звернення до суду першої інстанції із заявою про здійснення судового контролю за виконанням судового рішення в порядку, зокрема, статей 382 і 383 Кодексу, поширення на заявника обов'язку зі сплати судового збору за звернення до суду з апеляційною/касаційною скаргою на ухвалу суду, прийняту за результатами розгляду такої заяви, не можна вважати достатньо зрозумілим і справедливим елементом механізму контролю за виконанням судового рішення як невіддільного складника права на доступ до суду.

3. Щодо права на доступ до судового контролю за виконанням судових рішень, зокрема, у порядку, встановленому статтями 382 і 383 Кодексу

3.1. У Конституції України закріплено, що однією із основних засад судочинства є обов'язковість судового рішення (пункт 9 частини другої статті 129); судові рішення є обов'язковим до виконання (друге речення частини першої статті 129-1); держава забезпечує виконання судового рішення у визначеному законом порядку (частина друга статті 129-1); контроль за виконанням судового рішення здійснює суд (частина третя статті 129-1).

Наведеними конституційними приписами закріплені не лише засадничі основи судочинства, а й чітко визначено суб'єкта, який покликаний забезпечити дієвість виконання судового рішення (держава), а також конкретизовано завдання суду у забезпеченні виконання його рішень – здійснення контролю за їх реалізацією.

Відповідно до юридичних позицій Конституційного Суду України, викладених у Рішенні від 13 травня 2024 року № 6-р(П)/2024, „Виконання судового рішення є доконечною умовою реалізації конституційного права кожного на судовий захист“ (речення перше абзацу першого підпункту 4.5

пункту 4 мотивувальної частини); „Брак визначених на законодавчому рівні належних і дієвих національних юридичних механізмів, які засновані на основних засадах судочинства й здатні забезпечити судовий захист, поновлення порушених прав і свобод кожної особи, може призвести до невиконання державою позитивного обов’язку виконати судові рішення (як невіддільного складника права кожного на судовий захист) з огляду на ускладнення або унеможливлення такого процесу, обов’язковості судових рішень, які набрали законної сили, чим спричинить порушення права особи на доступ до суду, знівелює дієвість судочинства, що є несумісним із принципом верховенства права, що його встановлено частиною першою статті 8 Конституції України“ (абзац четвертий підпункту 4.1 пункту 4 мотивувальної частини).

У Рішенні Європейського суду з прав людини у справі „Шмалько проти України“ (заява № 60750/00) наголошено, що право на суд було б ілюзорним, «якби правова система держави допускала, щоб остаточне судові рішення, яке має обов’язкову силу, не виконувалося на шкоду одній зі сторін. Було б незрозуміло, якби стаття 6 детально описувала процесуальні гарантії, які надаються сторонам у спорі, а саме: справедливий, публічний і швидкий розгляд, – і, водночас, не передбачала виконання судових рішень. Якщо тлумачити статтю 6 як таку, що стосується виключно доступу до судового органу та судового провадження, то це могло б призводити до ситуацій, що суперечать принципу верховенства права, який договірні держави зобов’язалися поважати, ратифікуючи Конвенцію. Отже, для цілей статті 6 виконання рішення, ухваленого будь-яким судом, має розцінюватися як складова частина „судового розгляду“ (див. рішення у справі „Горнсбі проти Греції“ від 19.03.1997 р., Report of Judgments and Decisions 1997-II, с. 510, п. 40)» (пункт 43).

Ефективність судового захисту безпосередньо залежить від виконання судового рішення, але не вимірюється лише цим складником, оскільки ефективність судового захисту також забезпечується, зокрема, якістю, зрозумілістю та доступністю судового рішення, дотриманням розумних строків судового розгляду тощо.

У юридичній літературі послідовно наголошено на важливості виконання судових рішень. Зокрема, зазначено, що „неухильність виконання судового рішення є важливим складником юридичної визначеності <...>“; „без належного виконання судових рішень складно говорити про дієвість судової влади“; „забезпечення судового контролю за виконанням судових рішень є важливою гарантією забезпечення неухильного втілення їх в життя“; „а забезпечення дієвого, оперативного та в повному обсязі виконання рішень адміністративних судів сприяє гарантуванню законності та недопущення свавілля у діяльності органів публічної адміністрації, поновленню прав і свобод людини та механізму запобігання їх порушенню“⁵.

⁵ Савчин М.В., Завидняк А., Олашин В.В. Пряма дія Конституції України у фокусі: доступ до правосуддя та судовий контроль за виконанням рішень судів. Науковий вісник Ужгородського національного університету Серія: Право. 2022. № 70. Ст. 149, 151, 154. URL: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/257506/254354> (дата звернення 13.11.2025).

Таким чином, реалізація конституційного права особи на судовий захист неможлива без фактичного виконання судового рішення, ухваленого на користь такої особи. Зокрема, через забезпечення виконання рішення суду держава гарантує ефективність правосуддя, утвердження верховенства права та захист порушених прав і свобод громадян.

3.2. У частині п'ятій статті 125 Конституції України закріплено, що з метою захисту прав, свобод та інтересів особи у сфері публічно-правових відносин діють адміністративні суди⁶.

Конституційний Суд України у Рішенні від 1 березня 2023 року № 2-р(II)/2023 зазначив, що „призначення національної системи адміністративного судочинства полягає в тому, щоб забезпечити судовий контроль щодо рішень, дій або бездіяльності органів публічної влади, їх посадових і службових осіб відповідно до процедури, узгодженої з вимогами справедливого судового розгляду“ (абзац п'ятий пункту 5 мотивувальної частини); „судовий захист та поновлення прав, свобод, інтересів особи, що зазнали порушення внаслідок ухвалення рішень, учинення дій або бездіяльності органами публічної влади, їх посадовими і службовими особами, неможливий без забезпечення виконання судового рішення, ухваленого на користь особи“ (абзац другий пункту 6 мотивувальної частини).

На важливості виконання рішень адміністративних судів зазначено і в міжнародних актах. Так, у Рекомендації Rec(2003)16 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо виконання рішень адміністративних і судових органів у ділянці адміністративного права, ухваленій 9 вересня 2003 року, наголошено: „Держави-члени мають забезпечити, щоб адміністративні органи виконали судові рішення в межах розумного строку. Для того, щоб надати цим рішенням цілковитої ефективності, ці органи повинні вжити всіх потрібних заходів відповідно до приписів актів права“ (пункт II. 1.a); „у випадках невиконання адміністративним органом судового рішення має бути встановлено відповідну процедуру, завдяки якій це рішення буде виконано, зокрема, за допомогою судової заборони або накладення штрафу (coercive fine)“ (пункт II.1.b) (абзац перший підпункту 6.2 пункту 6 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 1 березня 2023 року № 2-р(II)/2023).

У Посібнику з моніторингу адміністративної юстиції, який покликається на практику Європейського суду з прав людини, зокрема, зазначено, що „обов'язок

⁶ Конституційний Суд України у Рішенні від 1 березня 2023 року № 2-р(II)/2023, зокрема, щодо функціонування адміністративних судів зазначив таке:

– „Після набрання чинності у 2016 році змінами до Конституції України щодо правосуддя, унесеними Законом № 1401, на конституційному рівні встановлено мету діяльності адміністративних судів – захист прав, свобод та інтересів особи у сфері публічно-правових відносин (частина п'ята статті 125 Конституції України)“ (абзац перший підпункту 5.1 пункту 5 мотивувальної частини);

– „Підсумовуючи наведене, Конституційний Суд України наголошує, що в юридичних відносинах між особою – з одного боку, і державою (в особі органів державної влади) та іншими органами публічної влади – із другого, особа завжди є слабшою стороною. Саме тому в державі, керованій правовладдям, мають діяти адміністративні суди, метою діяльності яких є захист особи супроти держави“ (абзац другий підпункту 5.2 пункту 5 мотивувальної частини).

щодо забезпечення виконання остаточних рішень суду лежить на державі і рівною мірою застосовується незалежно від того, хто саме несе відповідальність за їхнє виконання – суди чи інші органи влади. Бездіяльність з боку влади або існування надмірних затримок у виконанні судових рішень є порушенням права на справедливий суд і права на ефективний засіб юридичного захисту“; „Адміністративний суд або трибунал повинен мати повноваження приймати рішення про застосування ефективного засобу юридичного захисту, а також виконувати або забезпечувати виконання своїх рішень. Для забезпечення виконання судового рішення повинна бути передбачена відповідна процедура, і адміністративні органи мають притягуватися до відповідальності, якщо вони відмовляються або ігнорують виконання судових рішень“⁷.

Про обов’язковість виконання судового рішення адміністративного суду всіма органами державної влади, органами місцевого самоврядування, їх посадовими та службовими особами, фізичними і юридичними особами та їх об’єднаннями на всій території України йдеться, зокрема, у частині другій статті 14 та частині першій статті 370 Кодексу.

За приписами частини третьої статті 13 Закону України „Про судоустрій і статус суддів“ від 2 червня 2016 року № 1402–VIII контроль за виконанням судового рішення здійснює суд у межах повноважень, наданих йому законом. Відповідні повноваження суду конкретизовані на рівні галузевого процесуального законодавства. Так, у Кодексі передбачено, що судовий контроль за виконанням судових рішень в адміністративних справах здійснює суд, який розглянув справу як суд першої інстанції, в порядку, встановленому статтями 287, 382 – 382-3 і 383 Кодексу (частини перша, друга статті 381-1).

Із наведених норм випливає, що судовий контроль, передбачений приписами Кодексу, є окремим механізмом забезпечення виконання судових рішень, оскільки його застосування не обмежене використанням особою іншого способу реалізації судового рішення, зокрема, примусового виконання, яке покладається на органи державної виконавчої служби або на приватних виконавців⁸. Судовий контроль за виконанням судових рішень в адміністративних справах здійснюється, зокрема, шляхом, зобов’язання суб’єкта владних повноважень, не на користь якого ухвалене судове рішення, подати у встановлений судом строк звіт про виконання судового рішення (стаття 382 Кодексу), а також через розгляд заяв особи на рішення, дії чи бездіяльність, вчинених суб’єктом владних повноважень – відповідачем на виконання рішення суду (стаття 383 Кодексу).

Як наголошують представники наукової спільноти, інститут судового контролю за виконанням судових рішень в адміністративних справах (стаття 382 Кодексу) існує саме для досягнення кінцевого результату від отриманого

⁷ Посібник з моніторингу адміністративної юстиції. „BAITE“. 2016. Ст. 76. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/5/e/309371.pdf> (дата звернення 13.11.2025).

⁸ Відповідно до статті 1 Закону України „Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів“ від 2 червня 2016 року № 1403–VIII примусове виконання судових рішень і рішень інших органів (посадових осіб) (далі - рішення) покладається на органи державної виконавчої служби та у визначених Законом України „Про виконавче провадження“ випадках – на приватних виконавців.

судового рішення за наслідками розгляду позову в порядку адміністративного судочинства. „Змістом такого судового контролю буде надання можливості позивачеві за допомогою суду впливати на відповідача по справі – суб’єкта владних повноважень, стосовно якомога швидкого та невідворотного виконання винесеного судом рішення в порядку адміністративного судочинства“⁹.

Аналізуючи приписи статті 383 Кодексу, Конституційний Суд України у своєму Рішенні від 1 березня 2023 року № 2-р(II)/2023 вказав, що статтею 383 Кодексу встановлено один із механізмів судового контролю в адміністративному судочинстві за виконанням судового рішення, ухваленого на користь особи, а саме: порядок визнання протиправними рішень, дій або бездіяльності, учинених суб’єктом владних повноважень – відповідачем на виконання рішення суду (абзац перший пункту 7 мотивувальної частини); „з принципу правовладдя та вимоги утвердження й забезпечення права особи на судовий захист в адміністративному судочинстві впливає обов’язок держави забезпечити також обов’язкове виконання судового рішення, ухваленого на користь особи, задля реального захисту та поновлення її прав, свобод, інтересів, що зазнали порушення внаслідок ухвалення рішень, учинення дій або бездіяльності органами публічної влади, їх посадовими і службовими особами. Невиконання державою цього обов’язку суперечить приписам пункту 9 частини другої статті 129, частин першої, другої статті 129-1 Конституції України та призводить до порушення права особи на судовий захист, підриває дієвість адміністративного судочинства, а отже, є несумісним із принципом правовладдя, що його встановлено частиною першою статті 8 Конституції України“ (абзаци четвертий підпункту 6.1 пункту 6 мотивувальної частини).

Зважаючи на наведене та ураховуючи юридичні позиції Конституційного Суду України щодо важливості забезпечення виконання судового рішення, можна стверджувати, що судовий контроль за виконанням судових рішень в адміністративному судочинстві є невід’ємною складовою реалізації конституційного права особи на судовий захист. Держава має забезпечити такий механізм виконання судових рішень, який відповідає конституційним засадам та гарантує реальний захист прав і свобод особи у її відносинах з органами публічної влади. Адміністративне судочинство (і не лише адміністративне) буде ефективним тоді, коли буде не лише ухвалено рішення, а й особа отримає позитивний результат, тобто судове рішення буде виконано.

3.3. В аспекті аналізу досліджуваного питання щодо обов’язковості виконання судового рішення варто також навести статтю 56 Основного Закону України, згідно з якою кожен має право на відшкодування за рахунок держави чи органів місцевого самоврядування матеріальної та моральної шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів державної влади,

⁹ Савчин М.В., Завидняк А., Олашин В.В. Прямая дія Конституції України у фокусі: доступ до правосуддя та судовий контроль за виконанням рішень судів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету* Серія: Право. 2022. № 70. Ст. 151-152. URL:<http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/257506/254354> (дата звернення 13.11.2025).

органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб при здійсненні ними своїх повноважень.

Водночас відповідно до приписів частини другої статті 3 Закону судовий збір не справляється за подання, зокрема: позовної заяви про відшкодування шкоди, заподіяної особі незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування, їх посадовою або службовою особою, а так само незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури або суду (пункт 11); клопотання про визнання і виконання рішення іноземного суду відповідно до міжнародного договору України, згоду на обов'язковість якого надано Верховною Радою України та яким не передбачено плату під час звернення до суду, подання апеляційної та касаційної скарг у таких справах (пункт 13).

Окреме закріплення на конституційному рівні обов'язку держави забезпечити виконання судового рішення та права кожного на відшкодування за рахунок держави чи органів місцевого самоврядування матеріальної та моральної шкоди, а також законодавчо передбачена безоплатність подання позовних заяв щодо реалізації вказаного права та клопотання про виконання рішення іноземного суду свідчать про важливість функціонування дієвого та доступного (зокрема, в аспекті безоплатності) механізму виконання судового рішення як доконечної умови реалізації конституційного права кожного на судовий захист.

Як було зауважено, чинним законодавством не встановлено судовий збір за звернення до суду щодо судового контролю за виконанням судового рішення в адміністративних справах у порядку, визначеному статтею 382 Кодексу, проте за приписами пункту 9 частини другої статті 383 Кодексу до заяви про звернення до суду щодо судового контролю за виконанням судового рішення в порядку статті 383 Кодексу має бути додано документ про сплату судового збору (крім випадків, коли його не належить сплачувати за подання відповідної заяви). Наявність в останньому випадку фінансової складової як обов'язкового елементу прийнятності (відповідності вимогам Кодексу) заяви¹⁰ вказує на непослідовність правового регулювання щодо сплати судового збору у близьких за своєю сутністю та призначенням правовідносинах стосовно реалізації судового контролю за виконанням судового рішення в адміністративних справах.

За цих обставин запровадження сплати судового збору як елементу прийнятності заяви щодо судового контролю за виконанням судових рішень, на нашу думку, не вбачається доцільним та справедливим, оскільки необхідність сплати судового збору не співвідносна з його метою – забезпечення здійснення судочинства, тому що суд у цьому випадку не вирішує справу по суті, а

¹⁰ За приписами абзацу другого частини п'ятої статті 383 Кодексу у разі невідповідності заяви вказаним вище вимогам, а також у разі подання заяви особою, яка відповідно до частини шостої статті 18 цього Кодексу зобов'язана зареєструвати електронний кабінет, але не зареєструвала його, така заява ухвалою суду, прийнятою в порядку письмового провадження, повертається заявнику.

уповноважений забезпечити контроль за виконанням зобов'язання держави щодо забезпечення виконання судового рішення.

У цьому контексті доречно зазначити про Рішення Європейського суду з прав людини у справі *Apostol v. Georgia* (заява № 40765/02), яке також згадується в конституційному поданні, де виснувано, що „покладення обов'язку сплатити витрати для того, щоб це рішення було виконано, є обмеженням суто фінансового характеру і тому вимагає особливо ретельної перевірки з погляду інтересів правосуддя (§ 60); виконання обов'язку щодо забезпечення дійових прав за пунктом 1 статті 6 Конвенції не означає лише брак утручання, але може вимагати від держави вжиття різних форм позитивних дій. Суд вважає, що, перекладаючи на заявника відповідальність за фінансове забезпечення організації виконавчого провадження, держава намагалася уникнути свого позитивного обов'язку організувати систему виконання судових рішень, яка була б дійовою як відповідно до приписів права, так і на практиці (§ 64)“ (стор. 16 конституційного подання).

Отже, вважаємо, що відповідно до загальновизнаних принципів судочинства та ураховуючи важливість виконання судового рішення як доконечного елементу захисту прав людини, національний юридичний механізм виконання судового рішення, зокрема, і контроль за його виконанням, має бути максимально ефективним, дієвим та доступним (не має бути ускладненим або унеможливлюватися через необхідність сплати судового збору за судовий контроль за виконанням судових рішень), особливо у сфері публічно-правових відносин, коли йдеться про захист особи від можливих проявів державної сваволі.

У розвиток цієї тези зауважимо, що право особи на апеляційне та касаційне оскарження є логічним продовженням і складовою права на доступ до суду. Ці механізми перегляду судових рішень виступають похідними від базового конституційного права на судовий захист, забезпечуючи можливість виправлення судових помилок і гарантуючи справедливий розгляд справи.

Конституційний Суд України у Рішенні від 13 травня 2024 року № 6-р(II)/2024, аналізуючи приписи Закону в аспекті потреби сплати особою судового збору за здійснення судового контролю за виконанням судового рішення, виснував таке:

„ <...> має місце необґрунтоване втручання в право стягувача на доступ до суду, оскільки особі, яка сплатила судовий збір за подання до суду позовної заяви й отримала доступ до суду та домоглася ухвалення на її користь обов'язкового судового рішення, доводиться додатково (повторно) сплатити судовий збір за здійснення судового контролю за виконанням судового рішення. Наведене свідчить про те, що держава не створила належних юридичних механізмів реалізації права на доступ до суду, а також про брак реального судового контролю на стадії виконання судового рішення, оскільки має місце ускладнення практичної реалізації особою (стягувачем у виконавчому провадженні) її права на доступ до суду, що є порушенням конституційних засад судочинства та принципів цивільного процесуального права.

З огляду на наведене, ураховуючи те, що особа, оскаржуючи ухвалу суду першої інстанції, намагається насамперед усунути наслідки порушення її прав, спричинені невиконанням судового рішення, Конституційний Суд України зазначає, що законодавець не діяв відповідно до принципів справедливості, розумності, пропорційності, забезпечення балансу між інтересами держави в стягненні судового збору та інтересами особи щодо доступу до суду та виконання судового рішення, а також не забезпечив доконечної мети чинення правосуддя – захисту прав і свобод.

Конституційний Суд України дійшов висновку, що частина друга статті 3, підпункт 9 пункту 1 частини другої статті 4 Закону в тім, що вони уможлиблюють справляння судового збору під час подання апеляційної і касаційної скарги на ухвалу суду, постановлену за результатами розгляду скарги на рішення, дію або бездіяльність державного виконавця чи іншої посадової особи органу державної виконавчої служби або приватного виконавця під час виконання судового рішення, ухваленого відповідно до ЦПК України, є такими, що суперечать частині першій статті 8, частинам першій, другій статті 55, статті 129-1 Конституції України“ (абзаци четвертий – шостий підпункту 4.5 пункту 4 мотивувальної частини).

Здійснивши посутній аналіз аргументації та юридичних позицій, що їх містить Рішення Конституційного Суду України від 13 травня 2024 року № 6-р(П)/2024, вважаємо, що сформовані органом конституційної юрисдикції в цьому Рішенні підходи є цілком релевантними (*mutatis mutandis*) та повною мірою застосовними до проблематики, порушеної суб'єктом права на конституційне подання в аспекті наявності ознак неконституційності запровадженого нормативного регулювання, яке уможливлює справляння судового збору за подання апеляційної та касаційної скарг на ухвали суду, постановлені в порядку статей 382 і 383 Кодексу.

У цій частині погоджуємося з наведеною у конституційному поданні тезою про те, що імперативні приписи щодо обов'язковості виконання судових рішень містить не лише Конституція України, а й усі процесуальні кодекси України.

Водночас, з огляду на задекларовані частиною другою статті 3 Конституції України засадничі принципи, вважаємо, що саме в межах адміністративної юрисдикції передусім має бути реалізована зразкова ефективність функціонування інституту судового контролю за виконанням судових рішень, зважаючи, що саме адміністративне судочинство покликано убезпечити права, свободи та інтереси людини від порушень з боку суб'єктів владних повноважень. У цьому аспекті неспроможність держави своєчасно забезпечити виконання ухваленого на користь позивача судового рішення, відповідачем по якому виступає орган державної влади (суб'єкт владних повноважень), на нашу думку, не є сумісним з конституційним принципом відповідальності держави перед людиною та посутньо пов'язаним із ним принципом добropорядного врядування (*good governance*)¹¹.

¹¹ «<...> на виконання вимог Конституції України держава має втілювати у своїй діяльності конституційний принцип її відповідальності перед людиною та посутньо пов'язаний із ним принцип „добropорядного

Отже, на нашу думку, вимога оплати судового збору за апеляційне та касаційне оскарження ухвал суду, що постановлені в порядку статей 382 і 383 Кодексу на стадії контролю за виконанням судового рішення, не відповідає принципам справедливості, розумності, пропорційності, забезпечення балансу між інтересами держави в стягненні судового збору та інтересами особи щодо доступу до суду та виконання судового рішення. За цих обставин приписи частини другої статті 3 та підпункту 5 пункту 3 частини другої статті 4 Закону в тім, що вони уможливають справляння судового збору за подання апеляційної скарги та касаційної скарги на ухвали суду, постановлені в порядку статей 382 і 383 Кодексу, є такими, що суперечать частині першій статті 8, частинам першій, другій статті 55, статті 129-1 Конституції України.

ВИСНОВОК

В аспекті питання, порушеного у конституційному поданні, приписи частини другої статті 3 та підпункту 5 пункту 3 частини другої статті 4 Закону в тім, що вони уможливають справляння судового збору за подання апеляційної скарги та касаційної скарги на ухвали суду, постановлені в порядку статей 382 і 383 Кодексу, є такими, що суперечать частині першій статті 8, частинам першій, другій статті 55, статті 129-1 Конституції України.

Заступник керівника Правового департаменту –
керівник Управління опрацювання
конституційних подань
та конституційних звернень

Ольга ПОГРЕБНЯК

Виконавець:
головний консультант:

Оксана ДУБРОВА (т. 12-61)

Контроль:
заступник керівника Управління –
завідувач відділу юридичного аналізу
конституційних подань та конституційних звернень

Олександр БУХТІЯРОВ (т. 12-79)

врядування“ (*good governance*), що полягає в обов’язку держави втілити у своїй діяльності фундаментальні засади побудови, організації та реалізації державної влади для утвердження правдивої демократії, додержання людських прав та верховенства права (правовладдя) як загальноєвропейських цінностей» (абзац третій підпункту 4.7 пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 16 листопада 2022 року № 9-р(II)/2022).